

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА:
навчальний посібник до виконання практичних занять та реферату**

*Рекомендовано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського як навчальний посібник для
студентів*

*першого бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» освітньо-
професійної програми «Економіка і бізнес»*

Київ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2023

Економічна безпека підприємства: навчальний посібник до виконання практичних занять та реферату [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. денної та заочної форм навчання першого бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» освітньо-професійної програми «Економіка і бізнес» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: М. В. Шашина. С. О. Тульчинська Електронні текстові данні (1 файл: 208 Кбайт). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 70 с.

*Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського (протокол № 7
від 27.04.2023 р.)*

*за поданням Вченої ради факультету менеджменту та маркетингу (протокол № 10
від 24.04.2023 р.)*

Електронне мережне навчальне видання

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА:
навчальний посібник до виконання практичних занять та реферату

Укладач: *Шашина Марина Володимирівна*, д.е.н., доцент, професор кафедри економіки і підприємництва, КПІ ім. Ігоря Сікорського

Тульчинська Світлана Олександрівна д.е.н., професор, завідувачка кафедри економіки і підприємництва, КПІ ім. Ігоря Сікорського

Відповідальний редактор *Ткаченко Т.П.*, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, КПІ ім. Ігоря Сікорського

Рецензент: *Іванова Т.В.*, к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, КПІ ім. Ігоря Сікорського

Навчальний посібник «Економічна безпека підприємства: навчальний посібник до виконання практичних занять та реферату» складений відповідно змістовним вимогам освітньо-професійної програми першого бакалаврського рівня «Економіка і бізнес» з метою надання допомоги освоєння дисципліни «Економічна безпека підприємства». Містить комплекс питань, що охоплюють теоретичні аспекти економічної безпеки підприємства, розрахункові та тестові завдання, для сприяння засвоєння отриманих знань, опрацювання сучасних методичних підходів оцінювання рівня безпеки підприємства, розуміння проблематики безпекології.

КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023

ЗМІСТ

Вступ	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	5
1.1. Характеристика економічних систем та елементи економічної безпеки	5
1.2. Складання функціональної карти економічної безпеки підприємства	12
1.3. Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства	18
1.4. Служба безпеки на підприємстві	31
1.5. Об'єкти захисту економічних інтересів підприємства	38
1.6. Економічні злочини, які впливають на стан економічної безпеки підприємства	43
1.7. Підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства	48
1.8. Інструменти та методи нівелювання загроз економічної безпеки підприємства	53
РОЗДІЛ 2. ВИМОГИ ДО ВИКОНАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТУ	59
2.1. Вимоги до виконання реферату	59
2.2. Рекомендовані теми реферативної роботи	41
2.3. Рекомендовані матеріали та джерела для написання реферату	63
2.4. Вимоги до оформлення реферату	64
2.5. Порядок захисту реферату	67
2.6. Рейтингова система оцінювання реферату	68
Список використаних джерел	69
Додаток	70

ВСТУП

Опанування освітньої компоненти «Економічна безпека підприємства» окреслює декілька етапів опрацювання тем, враховуючи самостійну роботу, що передбачено силабусом дисципліни та пропонується студентам для вивчення поряд із іншими освітніми компонентами.

Основна мета даного навчального посібника сформувати бачення у студентів щодо сучасних науково-методичних підходів безпекології, системних елементів економічної безпеки підприємства та навичок задля оцінювання стану та визначення рівня безпеки господарюючих суб'єктів, виокремлення об'єктів охоронних інтересів підприємства, компонування механізму захисту відповідного кожного структурного елемента економічної безпеки. Закріплення знань та формування навичок, набутих під час виконання практичних завдань реалізується також за допомогою виконання реферату.

Враховуючі сучасні аспекти освітнього процесу на засадах диференційованого підходу та реалізації принципу індивідуалізації та безперервності поєднання практичних завдань та виконання реферату є формою підготовки студентів першого бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» освітньо-професійної програми «Економіка і бізнес» [3].

Метою навчальної дисципліни є формування компетентностей щодо застосування методів та засобів інформаційних технологій для моделювання соціально-економічних процесів, проведення аналіз економічної ефективності функціонування підприємства; обґрунтування позицій різних організаційно-правових заходів підвищення безпеки підприємства.

У результаті засвоєння дисципліни студенти мають використовувати методичних підходів до оцінки стану економічної безпеки підприємства та визначати стратегії економічної безпеки підприємства.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття 1.1 ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА ЕЛЕМЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Мета заняття: систематизація теоретичних знань щодо характеристик основних елементів економічної безпеки підприємства.

Ключові поняття: економічна безпека, економічна безпека підприємства, економічна безпека підприємництва, економічна безпека держави, економічна безпека регіону, система економічної безпеки підприємства, загрози, інтереси, захист, принципи економічної безпеки підприємства.

1. Питання та завдання для самоконтролю:

- 1.1. Дайте визначення наукової категорії «безпека».
- 1.2. Які основні етапи еволюції поняття «економічна безпека»?
- 1.3. Які основні етапи нормативно-правового еволюціонування поняття «економічна безпека» в нашій країні.
- 1.4. Що таке «глобальна економічна безпека»?
- 1.5. Що ви розумієте під терміном «міжнародна економічна безпека»?
- 1.6. У чому полягають основні фактори впливу на рівень безпеки регіону?
- 1.7. Дайте визначення наукової категорії «економічна безпека країни».
- 1.8. Дайте визначення наукової категорії «економічна безпека підприємства».
- 1.9. Що являють собою загрози економічній безпеці підприємства та які основні їх види можна виокремити?
- 1.10. У чому полягає сутність поняття «система економічної безпеки підприємства»?

2. Теоретичні завдання:

2.1. Сформулюйте основні концептуальні положення управління економічною безпекою підприємства.

2.2. Визначить роль і значення економічної безпеки підприємства в сучасних умовах розвитку економіки України.

2.3. Які елементи світового досвіду забезпечення економічної безпеки підприємства доцільно запровадити в Україні та як їх адаптувати під особливості ведення вітчизняного бізнесу?

2.4. Проведіть аналіз взаємозв'язку категорій «економічна безпека підприємства» та «ризик».

2.5. Визначте у табл. 1.1 основні функціональні цілі економічної безпеки.

Таблиця 1.1 – Характеристика функціональних цілей економічної безпеки підприємства

Функціональні цілі	Напрямок прояву функціональної цілі економічної безпеки

2.6. Узагальніть у табл. 1.2 зміст та значення базових елементів системи захисту економічної безпеки підприємства

Таблиця 1.2 – Характеристика базових елементів системи економічної безпеки підприємства

Елементи системи економічної безпеки підприємства	Значення елементів економічної безпеки підприємства

3. Розрахункові завдання:

3.1. Оберіть підприємство для аналізу на основі офіційних даних на сайті

smida.gov.ua та проведіть діагностування фінансової безпеки за рівнями економічної безпеки на основі рекомендаційних показників поданих у табл. 1.3.

Таблиця 1.3 - Показники та їх рекомендовані значення за рівнями фінансової економічної безпеки

Показники	Рекомендовані значення
<i>Показники оцінювання базового рівня економічної безпеки фінансової складової</i>	
Фонодомісткість та матеріаломісткість	Менше середніх значень даних показників по регіону, країні, галузі
Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської	Більше 1
Коефіцієнт зносу матеріалотехнічної бази	Менше 50 %
<i>Показники оцінювання середнього рівня економічної безпеки фінансової складової</i>	
Операційні витрати на одну гривню реалізованої продукції	Менше 1
Продуктивність праці, фондівіддача, коефіцієнт оборотності оборотних активів	Більше середніх значень даних показників по регіону, країні, галузі
Рівень матеріальних та енерговитрат	Менше середніх значень даних показників по регіону, країні, галузі
<i>Показники оцінювання високого рівня економічної безпеки фінансової складової</i>	
Темпи приросту обсягів реалізації (скореговані на інфляцію)	Більше 100%
Сума інвестицій в основний капітал відносно виробленого продукту	Більше 25%

Продовження табл. 1.3

Витрати на інноваційний розвиток відносно виробленого продукту	Більше 25%
Перевищення експорту над імпортом	Більше 1

На основі отриманих результатів зробити висновки щодо рівня безпеки аналізованого підприємства.

3.2. Оберіть підприємство для аналізу на основі офіційних даних на сайті smida.gov.ua та проведіть діагностування фінансової безпеки за індикативним підходом на основі рекомендаційних показників поданих у табл. 1.4.

Таблиця 1.4 - Показники оцінювання фінансової безпеки підприємства

Показник	Формула розрахунку		Економічний зміст	Нормативне значення
	чисельник	знаменник		
Коефіцієнт зносу основних засобів	Сума зносу основних засобів	Балансова вартість основних засобів	Характеризує ступінь зношеності основних засобів	Менше 0,5
Фондовіддача основних засобів	Чистий дохід від реалізації продукції	Середньорічна вартість основних засобів	Характеризує ефективність використання основних засобів	Більше 1
Рентабельність активів	Чистий прибуток	Середня вартість активів на період	Показує який прибуток одержує підприємство з кожної гривні вкладеної в активи	Більше 0,05
Коефіцієнт оборотності активів	Чистий дохід	Середня вартість активів за період	Визначає потенціал із отримання доходу при існуючих інвестиція і структурі капіталу	Немає

Продовження табл.1.4

Коефіцієнт покриття (загальний)	Поточні активи	Короткострокові зобов'язання	Характеризує достатність оборотних коштів для погашення своїх боргів	Критичне значення - 2; 2-2,5 – вчасна ліквідація боргів
Коефіцієнт фінансування	Середня вартість заборгованості за період	Середня вартість власного капіталу за період	Визначає співвідношення загальної заборгованості та власного капіталу	Менше 1
Коефіцієнт витрат платоспроможності	Виторг від реалізації	Витрати	На скільки із-за негативних факторів може бути скорочення коштів	Не менше 1

На основі проведеного аналізу зробіть висновки та визначте, які загрози фінансові безпеці є наявні для досліджуваного підприємства, надайте рекомендації щодо подальших формувань фінансових інтересів та засобів їх реалізації.

3.3. Оберіть підприємство для аналізу на основі офіційних даних на сайті smida.gov.ua та проведіть діагностування фінансової безпеки на основі прогнозування банкрутства.

Методичні рекомендації щодо розрахунку регресійної моделі Альтмана

$$Z = 1,2K_{об} + 1,4K_{нп} + 3,3K_p + 0,6K_n + 1,0K_{от} \quad (1.1)$$

де: $K_{об}$ – частка чистого оборотного капіталу в активах;

$K_{нп}$ – рентабельність активів, обчислена по нерозподіленому прибутку (відношення нерозподіленого прибутку (чистий прибуток за вирахуванням дивідендів) до загальної суми активів);

K_p – рентабельність активів, обчислена по балансовому прибутку (відношення балансового прибутку (до вирахування податків) до загальної суми активів);

K_n – коефіцієнт покриття за ринковою вартістю власного капіталу (відношення ринкової вартості акціонерного капіталу до позикового капіталу);

Kom – віддача від активів (відношення виручки від реалізації до загальної суми активів).

Критеріальні значення оцінки імовірності банкрутства підприємства за цією моделлю перебувають в інтервалі від 1,8 до 3,0 ($Z < 1,81$ – ймовірність банкрутства дуже висока; $1,81 < Z < 2,765$ – ймовірність банкрутства середня; $2,765 < Z < 2,99$ – ймовірність банкрутства невелика; $Z > 2,99$ – ймовірність банкрутства незначна).

4. Тестові завдання:

4.1. В основі економічної безпеки підприємства лежить:

1. Захист інтересів працівників даного підприємства;
2. Підвищення рівня виробництва даного підприємства;
3. Відстоювання конкурентоспроможності даного підприємства;
4. Нейтралізація факторів, які підривають стійкість економічного механізму.

4.2. Формування власної системи захисту економічної безпеки властиве:

1. Малим підприємствам;
2. Середнім підприємствам;
3. Великим підприємствам;
4. Держаним підприємствам.

4.3. Мотиваційними інтересами називають:

1. Інтереси які суб'єктивно публічно висуває як мотив своїх вчинків;
2. Інтереси, під якими можна розуміти фактичні інтереси в тому вигляді, в якому вони виявлені та зафіксовані спостерігачами;
3. Інтерес, які на думку спостерігачів, найкращим чином відповідають потребам суб'єкта;
4. Інтереси, якими керується сам суб'єкт і які свідомо чи несвідомо направляють його вчинки;

4.4. Яке із зазначених джерел не відносить до зовнішніх реальних загроз підприємства:

1. Посилення деформації економіки;
2. Скорочення науково-технічного потенціалу;
3. Криміналізація;
4. Конкуренція;

4.5. В Західні практики функції „кредит-бюро” полягають:

1. В оцінці ринкової ситуації, огляді сектору ринку окремої галузі або регіону;
2. Наданні послуг з погашення заборгованостей перед кредиторами;
3. Аналіз політичної та економічної ситуації;
4. Оцінюють криміногенну ситуації в окремих регіонах.

4.6. Яке із наведених визначень щодо поняття «економічної безпеки» є коректним:

1. Загальногосподарський комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам;
2. Загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам;
3. Загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що розробляє механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам;
4. Загальногосподарський комплекс заходів, спрямованих на інклюзивний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам.

4.7. Глобальна економічна безпека гарантує безпеку:

1. Країни;
2. Сукупності внутрішніх чи зовнішніх регіонів;
3. Сукупності країн;
4. Світової спільноти.

4.8. Хто не є суб'єктом економічної безпеки України:

1. Банки, біржі, фонди;
2. Виробники продукції;
3. Споживачі продукції;
4. Транснаціональні компанії.

4.9. Стратегія економічної безпеки передбачає:

1. Визначення критерії і параметрів стану економіки, що відповідають вимогам економічної безпеки та захисту інтересів країни;
2. Визначення напрямів розвитку країни, що відповідають вимогам економічної безпеки та захисту інтересів країни;
3. Визначення рівнів розвитку країни, що відповідають вимогам економічної безпеки та захисту інтересів країни;
4. Визначення напрямів розвитку країни, що формують економічної безпеки та систему захисту інтересів країни.

4.10. Що не можна віднести до загроз економічної безпеки на рівні держави:

1. Звертання наукомістких виробництв;
2. Відсутність розвинутої банківської системи;
3. Високі податки виробників;
4. Незадовільний рівень достовірності статистичних даних.

Практичне заняття 1.2 СКЛАДАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КАРТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета заняття: Ознайомитись із структурно-функціональними складовими економічної безпеки підприємства, розробити функціональну карту підприємства на основі теоретико-методичних засад структурно-функціонального підходу.

Ключові поняття: функціональні складові економічної безпеки: фінансова, інтелектуально-кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна, силова, екологічна, функціональна карта підприємства.

1. Питання та завдання для самоконтролю:

- 1.1. Що відноситься до внутрішньовиробничих та позавиробничих складових економічної безпеки підприємства?
- 1.2. Які етапи можна виокремити щодо забезпечення фінансової складової економічної безпеки?
- 1.3. Що виступає об'єктом загроз фінансовій складові економічної безпеки?
- 1.4. Визначить основні групи розрахункових показників оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства.
- 1.5. Що є об'єктом аналізу інтелектуальної та кадрової складової економічної безпеки підприємства?
- 1.6. Наведіть загрози щодо підвищення рівня небезпечного функціонування підприємства за інтелектуально-кадровою складовою.
- 1.7. Що може спричиняти негативний вплив на техніко-технологічну складову?
- 1.8. В чому полягають процедури забезпечення інформаційної складової економічної безпеки підприємства?
- 1.9. Що виступає предметом та об'єктом захисту відповідно силової складової економічної безпеки підприємства?
- 1.10. На які внутрішні та зовнішні загрози слід звертати увагу щодо забезпечення екологічної складової економічної безпеки?

2. Теоретичні завдання:

- 2.1. Визначте основні критерії кадрової безпеки та опишіть основні завдання кадрової служби щодо підвищення рівня захищеності кадрової безпеки.

- 2.2. Сформулюйте основні процедури щодо моніторингу рівня інтелектуальної складової економічної безпеки підприємства.
- 2.3. Надайте приклади та процедури перевірки кадровою службою персоналу підприємства щодо процедур забезпечення безпеки підприємства.
- 2.4. Розкрийте політичні аспекти негативних впливів та наведіть приклади щодо функціонування політико-правової складової економічної безпеки.
- 2.5. Запропонуйте модель побудови системи інформаційної безпеки.
- 2.6. Наведіть приклади порушення силової безпеки підприємства.
- 2.7. Сформулюйте функціональну карту для реально діючого підприємства на основі сформованих нижче методичних рекомендацій (табл.1.5).

Таблиця 1.5 – Характеристики функціональних складових підприємств

Функціональні складові	Теоретичні основи функціональних складових
<i>Фінансова</i>	Фінансова складова економічної безпеки підприємства виявляється у сукупності робіт для досягнення максимально високого рівня платоспроможності підприємства і ліквідності його оборотних коштів, моделюванні найбільш ефективної структури капіталу підприємства, підвищенні якості планування та здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства в усіх напрямках стратегічного і оперативного планування й управління технологічним, інтелектуальним і кадровим потенціалом підприємства, його основними та обіговими активами з метою максимізації прибутку і підвищення рівня рентабельності бізнесу.
<i>Інтелектуальна і кадрова</i>	Дана складова передбачає поділ на два напрями. Перший напрям орієнтований на роботу з персоналом корпорації, на підвищення ефективності роботи співробітників підприємства. Він передбачає роботу по плануванню і управлінню персоналом підприємства, запобіганню загрозам негативних впливів на економічну безпеку підприємства за рахунок недостатньої кваліфікації співробітників підприємства, слабкої організації системи управління персоналом, підбору, навчання і мотивації співробітників підприємства. Другий напрям спрямований на збереження і розвиток інтелектуального потенціалу підприємства.

Продовження табл. 1.5

<i>Техніко-технологічна</i>	Основна сутність техніко-технологічної складової економічної безпеки підприємства, незважаючи на сферу діяльності, полягає у тому, наскільки рівень використовуваних на даному підприємстві технологій відповідає найкращим світовим стандартам. Принципово важливим моментом тут є і проблема наявності у цих технологіях потенціалу розвитку та їх майбутньої конкурентоздатності зі світовими технологіями, чий вплив на технологічний розвиток сучасної світової економіки зростає з кожним днем.
<i>Політико-правова</i>	Суть політико-правової складової економічної безпеки підприємства полягає в ефективному і всебічному правовому забезпеченні діяльності даного підприємства, чіткому дотриманні підприємством і його співробітниками усіх аспектів чинного законодавства, оптимізації витрат корпоративних ресурсів на досягнення цих цілей, активній роботі відповідних служб підприємства над досягненням сприятливого зовнішнього політико-правового середовища підприємства.
<i>Екологічна</i>	Основна суть екологічної складової економічної безпеки з точки зору підприємства полягає у прагненні оптимізувати свої фінанси таким чином, щоб при мінімальних витратах на забезпечення дотримання екологічних норм по технологічних процесах на підприємстві і продукції, що випускається ним, мінімізувати свої втрати від адміністративних санкцій за забруднення довкілля і втрати ринків країн з більш жорсткими нормами екологічного законодавства, ніж ті, яким відповідає продукція, Що випускається даним підприємством.
<i>Силова</i>	Сутність силової економічної безпеки підприємства полягає у забезпеченні фізичної безпеки працівників з боку підприємства, в збереженні майна підприємства від негативних впливів, що загрожують втратою майна або зниженням його вартості, в забезпеченні силових аспектів інформаційної безпеки підприємства, а також сприяння зовнішньому бізнесу.

Продовження табл. 1.5

<i>Інформаційна</i>	Процес забезпечення інформаційної складової економічної безпеки підприємства передбачає виконання як всієї сукупності функціональних обов'язків щодо інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підприємства, так і специфічних операцій, як-то: оцінка можливих негативних впливів на економічну безпеку підприємства по її інформаційній складовій, аналіз ефективності заходів щодо забезпечення інформаційної складової економічної безпеки підприємства на основі оцінки відвернених і понесених збитків від негативних впливів на інформаційну безпеку підприємства, вироблення рекомендацій по підвищенню рівня забезпечення інформаційної складової економічної безпеки підприємства, розробка плану взаємодії залучених до роботи підрозділів, розрахунок показників ефективності заходів, що плануються до реалізації.

3. Тестові завдання:***3.1 До негативних дій щодо забезпечення силової безпеки належать:***

1. Негативні дії, спрямовані на те, щоб завдати шкоди майну, зокрема, загрози зменшення активів підприємства (організації) і втрати ним (нею) фінансової незалежності;
2. Спробах несанкціонованого доступу і використання внутрішньої інформації;
3. Відсутність корпоративної політики або вона “слабка”;
4. Потрапляння працівників у різні види залежності.

3.2. Предметом безпеки кадрової складової економічної безпеки підприємства виступають:

1. Рівень професіоналізму кадрів;
2. Інтелектуальний рівень кадрів;
3. Склад кадрів;
4. Мотивацію кадрів.

3.3 До основних функцій щодо забезпечення інформаційної складової економічної безпеки підприємства не відносять:

1. Збирання всіх видів інформації про діяльність того чи того суб'єкта господарювання;
2. Аналіз одержуваної інформації з обов'язковим дотриманням загальноприйнятих принципів і методів;
3. Прогнозування тенденцій розвитку науково-технологічних, економічних і політичних процесів;
4. Оцінка рівня економічної виконання планових показників функціонування підприємства.

3.4. Який із напрямів не входить до переліку заходів захисту інформаційної складової економічної безпеки підприємства:

1. Технологічний;
2. Технічний;
3. Організаційний;
4. Інноваційний.

3.5. Що можна віднести до внутрішніх чинників, які погіршують екологічну безпеку підприємства:

1. Помилки, допущені на стадії проектування нового продукту, що призводить до погіршення здоров'я людей;
2. Землетруси;
3. Підвищення штрафів за незаконне створення звалищ;
4. Виробничий травматизм.

3.6. Коефіцієнт забруднення середовища підприємством визначається як:

1. Добутком вартості зворотніх відходів за цінами повноцінної сировини і валових витрат підприємства;
2. Відношенням вартості екологічних зборів та валових витрат підприємства;
3. Відношенням прибутку від реалізації продукції виготовленої із відходів та собівартості виробництва продукції із відходів;

4. Відношенням вартості сертифікованої продукції до обсягу промислової продукції.

3.7. Силова безпека підприємства полягає у:

1. Захисті керівника підприємства від загроз життю;
2. Захисті майна підприємства від кримінальних посягань;
3. Захистів фізичної особи та майна підприємств від загроз різного гатунку;
4. Захисті конфіденційної інформації підприємства.

3.8. До функціональних обов'язків служби безпеки підприємства не відносять:

1. Забезпечення фізичного захисту керівництва підприємством;
2. Забезпечення пропускового режиму на підприємстві;
3. Охорона приміщень, устаткування, зв'язку підприємства;
4. Забезпечення протипожежної безпеки.

3.9. Правова невизначеність економічних відносин є предметом:

1. Інформаційної складової економічної безпеки підприємства;
2. Силової складової економічної безпеки підприємства;
3. Політико-правової складової економічної безпеки підприємства;
4. Фінансової складової економічної безпеки підприємства.

3.10. Ефективне використання корпоративних ресурсів забезпечується:

1. Інформаційною складовою економічної безпеки підприємства;
2. Силовою складовою економічної безпеки підприємства;
3. Політико-правовою складовою економічної безпеки підприємства;
4. Фінансовою складовою економічної безпеки підприємства.

Практичне заняття 1.3 ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета заняття: на основі методики структурно-функціонального аналізу здійснити оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Ключові поняття: рівень інтелектуальної складової економічної безпеки, рівень безпеки кадрової складової, рівень техніко-технологічної складової, рівень політико-правової складової, рівень інноваційної складової, рівень силової складової, рівень фінансової складової, сукупний критерій економічної безпеки.

1. Питання та завдання для самоконтролю:

- 1.1, Що є основною передумовою для визначення рівня інтелектуальної безпеки підприємства?
- 1.2. Як співвідносяться коефіцієнти кваліфікації, інтелектуальної озброєності та доходності співробітників із рівнем інтелектуальної складової безпеки підприємства?
- 1.3. Які основні параметричні характеристики кадрової складової безпеки підприємства можна виокремити?
- 1.4. Сформулюйте підходи щодо визначення рівня техніко-технологічної складової економічної безпеки підприємства.
- 1.5. Що може виступати параметричними характеристиками правової безпеки підприємства?
- 1.6. В чому сутність інноваційної складової економічної безпеки підприємства?
- 1.7. Які показники можуть визначити рівень дотримання екологічних норм підприємством?
- 1.8. Які методичні підходи та параметричні характеристики щодо визначення рівня силової складової можна виокремити?
- 1.9. В чому полягає особливість оцінювання рівня фінансової складової безпеки підприємства?
- 1.10. Визначить групи показників, на основі яких можна провадити оцінювання рівня фінансової безпеки.

2. Теоретичне завдання:

2.1. Порівняйте змістовність оцінювання рівня інформаційної та інноваційної безпеки підприємства?

2.2. Сформулюйте основні методичні підходи та показники їх оцінювання щодо визначення рівня інноваційної безпеки підприємства?

2.3. Сформулюйте в чому полягають відмінності методичних підходів до визначення рівня сукупного критерію економічної безпеки за очікуваними витратами та ретроспективним підходом.

3. Розрахункове завдання

3.1. Використовуючи методику розроблену І. Нагорною, проведіть оцінювання рівня економічної безпеки на прикладі обраного підприємства.

Методичні вказівки до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства на основі структурно-функціонального аналізу:

Етапи проведення процедури оцінювання:

1. Оцінювання рівня інтелектуальної складової безпеки підприємства

Рівень інтелектуальної складової визначається за допомогою таких коефіцієнтів:

- коефіцієнт кваліфікації працівників підприємства ($K_{кв}$):

$$K_{кв} = \frac{\sum_{i=1}^n Y}{O}, \quad (1.2)$$

де $\sum_{i=1}^n Y$ – сукупна величина кваліфікаційно-освітнього рівня працівників,

тобто кількість працівників, що мають вищу та середню освіту;

O – загальна чисельність працівників підприємства;

- інтелектуальноозброєність ($K_{іо}$):

$$K_{io} = \frac{V_{in}}{O}, \quad (1.3)$$

де V_{in} – вартість інтелектуальної власності, до якої можна віднести вартість винаходів, корисних моделей, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмового найменування, раціоналізаторських пропозицій, „ноу-хау” тощо;

- норма доходності співробітників підприємства від використання інтелектуальної власності (K_{∂}):

$$K_{\partial} = \frac{D_{in}}{O}, \quad (1.4)$$

де D_{in} – дохід, який одержує підприємство від використання інтелектуального потенціалу.

Чим вище значення коефіцієнтів кваліфікації працівників, інтелектуальної озброєності та коефіцієнта норми доходності співробітників підприємства від використання інтелектуальної власності, тим вище рівень інтелектуальної безпеки підприємства.

Інтелектуальна безпека підприємства має чотири рівні: абсолютний, задовільний, незадовільний та критичний. За допомогою методу математичної статистики встановлені порогові значення рівнів інтелектуальної безпеки, наведені в табл. 1.6.

Таблиця 1.6 – Зведена таблиця показників інтелектуальної безпеки

Показник	Значення показника	Рівень інтелектуальної безпеки			
		Абсолютна безпека	Задовільна безпека	Незадовідьна безпека	Критична безпека
$K_{кв}$	0,17	$K_{кв} > 0,105$	$0,105 \geq K_{кв} > 0,072$	$0,072 \geq K_{кв} > 0,039$	$K_{кв} \leq 0,039$
K_{io}	24,8	$K_{io} > 19,75$	$19,75 \geq K_{io} > 14,5$	$14,5 \geq K_{io} > 9,25$	$K_{io} \leq 9,25$
K_{∂}	-2,5	$K_{\partial} > 72,87$	$72,86 \geq K_{\partial} > 48,73$	$48,73 \geq K_{\partial} > 24,59$	$K_{\partial} \leq 24,58$

Якщо показник має абсолютний рівень, то йому присвоюється значення 4, задовільний – 3, незадовільний – 2, критичний – 1. Застосовуючи формулу

середньозваженості, визначають рівень інтелектуальної безпеки за узагальненим коефіцієнтом.

2. Оцінювання рівня кадрової складової безпеки підприємства

Розрахунок рівня безпеки для кадрової складової виконується за наступними показниками:

- коефіцієнт плинності кадрів (K_{Π}):

$$K_{\Pi} = \frac{\sum \text{Ч}_y}{O}, \quad (1.5)$$

де Ч_y – кількість працівників, які були звільнені або скорочені за розрахунковий період;

O – загальна чисельність працівників підприємства.

- коефіцієнт фізичного старіння кадрів ($K_{\text{в}}$):

$$K_{\text{в}} = \frac{O_{\text{в}}}{O}, \quad (1.6)$$

де $O_{\text{в}}$ – кількість працівників, які за віком фізично старі, старі їх знання та кваліфікація;

- фондоозброєність працівників (ΦO);

- фондоозброєність працівників підприємства фондами невиробничого призначення ($\Phi_{\text{но}}$);

Чим нижче значення коефіцієнта плинності кадрів та коефіцієнта фізичного старіння кадрів і чим більше фондоозброєність працівників фондами виробничого та невиробничого призначення, тим вище рівень кадрової безпеки підприємства. Має чотири рівні: абсолютний, задовільний, незадовільний та критичний. За допомогою методів математичної статистики встановлені порогові значення рівнів кадрової безпеки, табл. 1.7/

Таблиця 1.7 - Зведена таблиця показників кадрової безпеки

Показники	Рівень кадрової безпеки			
	Абсолютна безпека	Задовільна безпека	Незадовільна безпека	Критична безпека
$K_{п}$	$0,003 \leq K_{п} < 0,052$	$0,052 \leq K_{п} < 0,102$	$0,102 \leq K_{п} < 0,152$	$0,152 \leq K_{п} < 0,2$
$K_{в}$	$0,2 \leq K_{в} < 0,255$	$0,255 \leq K_{в} < 0,311$	$0,311 \leq K_{в} < 0,367$	$0,367 \leq K_{в} < 0,423$
$\Phi_{о}$	$182 \geq \Phi_{о} > 139$	$139 \geq \Phi_{о} > 95$	$95 \geq \Phi_{о} > 51$	$51 \geq \Phi_{о} > 11$
$\Phi_{но}$	$106 \geq \Phi_{но} > 142$	$69 \geq \Phi_{но} > 106$	$32 \geq \Phi_{н} > 69$	$0 \geq \Phi_{но} > 31$

Якщо показник має абсолютний рівень, то йому присвоюється значення 4, задовільний – 3, незадовільний – 2, критичний – 1. Застосовуючи формулу середньозваженості, визначають рівень кадрової безпеки за узагальненим коефіцієнтом.

Додатковими показниками, які можуть оцінювати кадрову складову подані в табл. 1.8. Відповідно даним показникам є доречно визначати їх за декілька періодів, щоб мати репрезентативний проміжок для визначення позитивних/негативних тенденцій.

Таблиця 1.8 - Додатковими показниками можуть слугувати

Показник	Формула	Умовні позначення	20	20
Продуктивність праці одного працівника	$\frac{T}{Ч}$	T — виручка від реалізації продукції Ч – кількість працівників		
Прибуток на одного працівника	$\frac{П}{Ч}$	П – прибуток Ч – кількість працівників		
Прибуток на 1 грн ФОП	$\frac{П}{\text{ФОП}}$	П – прибуток ФОП – фонд оплати праці		

3. Оцінювання рівня техніко-технологічної складової безпеки підприємства

Для оцінювання слід використовувати нижченаведені показники, які характеризують технічний і технологічний потенціал підприємства (природно, з урахуванням економічних результатів їх діяльності):

- частка продукції підприємства, що перевершує та відповідає кращим світовим аналогам (*Kn.прод.*):

$$K_{п.прод.} = Q_A/Q, \quad (1.7)$$

де Q_A - обсяг продукції підприємства, що перевершує та відповідає кращим світовим аналогам

Q - загальний обсяг виробленої продукції за звітний період.

- частка технологічного устаткування, що відповідає світовим аналогам (*Kn.т.*):

$$K_{п.т.} = V_A/V_{ту} \quad (1.8)$$

V_A – вартість технологічного устаткування, що відповідає світовим аналогам, тис. грн.

$V_{ту}$ – вартість технологічного устаткування, тис. грн.

- частка продукції, що випускається підприємством, яка захищена патентами (*Kпат.прод.*):

Чим вище значення даних показників, тим вище рівень техніко-технологічної безпеки підприємства. Техніко-технологічна має чотири рівні: абсолютний, задовільний, незадовільний та критичний. За допомогою методів математичної статистики встановлені порогові значення рівнів техніко-технологічної безпеки, наведені в табл. 1.9.

Таблиця 1.9 – Зведена таблиця показників за рівнями техніко-технологічної безпеки

Показники	Рівень техніко-технологічної безпеки			
	Абсолютна безпека	Задовільна безпека	Незадовільна безпека	Критична безпека
<i>Kn.прод.</i>	$Kn.прод. \geq 0,23$	$0,15 \leq Kn.прод. < 0,23$	$0,07 \leq Kn.прод. < 0,15$	$Kn.прод. < 0,07$
<i>Kn.т.</i>	$Kn.т. \geq 0,23$	$0,15 \leq Kn.т. < 0,23$	$0,07 \leq Kn.т. < 0,15$	$Kn.т. < 0,07$
<i>Kпат.прод.</i>	$Kпат.прод. \geq 0,3$	$0,2 \leq Kпат.прод. < 0,3$	$0,1 \leq Kпат.прод. < 0,2$	$Kпат.прод. < 0,1$

Якщо показник має абсолютний рівень, то йому присвоюється значення 4, задовільний – 3, незадовільний – 2, критичний – 1. Застосовуючи формулу середньозваженості, визначають рівень техніко-технологічної безпеки за узагальненим коефіцієнтом.

4. Оцінювання рівня політико-правової складової безпеки підприємства.

Політико-правову безпеку пропонується визначати за такими показниками:

- питома вага судових й арбітражних справ у загальній сумі господарських договорів підприємства (*Kс.ар.*);

- частка виграних судових й арбітражних справ у загальній кількості юридичних справ, що розглядалися (*Kвю*);

- питома вага одержаних і сплачених штрафних санкцій в загальній сумі зобов'язань за господарськими договорами підприємства (*Kш*);

- частка витрат на юридичне забезпечення діяльності підприємства в загальній структурі його виробничих витрат (*Kв.юр.*).

Чим вище значення показників частки виграних судових й арбітражних справ, у тому числі й тих, що розглядалися раніше, та частки витрат на юридичне забезпечення діяльності підприємства в загальній структурі його виробничих витрат і чим нижче значення показників питомої ваги судових й арбітражних справ загальній сумі господарських договорів підприємства та питомої ваги одержаних і сплачених штрафних санкцій у загальній сумі зобов'язань за господарськими договорами підприємства, тим вище рівень політико-правової безпеки підприємства.

Політико-правова безпека підприємства має три рівні: абсолютний, задовільний та критичний. За допомогою методів математичної статистики встановлені порогові значення рівнів політико-правової безпеки, наведені в табл.1.10.

Таблиця 1.10 – Зведена таблиця показників за рівнями політико-правової безпеки

Показники	Рівень політико-правової безпеки		
	Абсолютна безпека	Задовільна безпека	Критична безпека
<i>Kc.ap.</i>	$Kc.ap. < 0,25$	$0,25 \leq Kc.ap. < 0,41$	$Kc.ap. \geq 0,41$
<i>Kвю</i>	$Kвю \geq 0,29$	$0,13 \leq Kвю < 0,29$	$Kвю < 0,13$
<i>Kш</i>	$Kш < 0,11$	$0,11 \leq Kш < 0,23$	$Kш \geq 0,23$
<i>Kв.юр</i>	$Kв.юр \geq 0,13$	$0,07 \leq Kв.юр < 0,13$	$Kв.юр < 0,07$

Якщо показник має абсолютний рівень, то йому присвоюється значення 3, задовільний – 2, критичний – 1. Застосовуючи формулу середньозваженості, визначають рівень політико-правової безпеки за узагальненим коефіцієнтом.

5. Оцінювання рівня інноваційної складової безпеки підприємства

Інноваційна складова характеризує функціонування діяльності підприємства на якісно новому рівні. Дану складову аналізують за допомогою нижченаведених показників:

- коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції ($Ki.n.$):

$$Ki.n. = \frac{Ni.n.}{Nз.n.}, \quad (1.9)$$

де $Ni.n.$ – кількість інноваційних видів продукції, що випускаються підприємством;

$Nз.n.$ – загальна кількість видів продукції, що випускається підприємством.

- частка інноваційних підходів, які використовуються у виробничому,

управлінському та обслуговуючому процесі ($Ki.nid.$):

$$Ki.nid. = \frac{\sum B_i}{\sum B_n}, \quad (1.10)$$

де $\sum B_i$ – сума витрат на інновації;

ΣB_n – загальна сума витрат на виробництво та реалізацію продукції.

За допомогою методів математичної статистики встановлені порогові значення рівнів інноваційної безпеки, наведені в табл. 1.11.

Таблиця 1.11 – Зведена таблиця показників за рівнями інноваційної безпеки

Показники	Рівень інноваційної безпеки			
	Абсолютна безпека	Задовільна безпека	Незадовільна безпека	Критична безпека
<i>Ki.n.</i>	$Ki.n. \geq 0,272$	$0,183 \leq Ki.n. < 0,272$	$0,094 \leq Ki.n. < 0,183$	$Ki.n. < 0,094$
<i>Ki.nid.</i>	$Ki.nid. \geq 0,138$	$0,09 \leq Ki.nid. < 0,138$	$0,044 \leq Ki.nid. < 0,09$	$Ki.nid. < 0,044$

Чим вище значення даних показників тим вище рівень інноваційної безпеки підприємства. Інноваційна безпека підприємства має чотири рівні: абсолютний, задовільний, незадовільний та критичний. Якщо показник має абсолютний рівень, то йому присвоюється значення 4, задовільний – 3, незадовільний – 2, критичний – 1. Застосовуючи формулу середньозваженості, визначають рівень інноваційної безпеки за узагальненим коефіцієнтом.

6. Оцінювання рівня екологічної складової

Характеризується дотриманням екологічних норм технології та випуску продукції, мінімізацією втрат підприємства від забруднення навколишнього середовища.

Для оцінки рівня екологічної безпеки використовуємо показники запропоновані у підручнику [2, с.70] та наведені табл. 1.12.

Таблиця 1.12 - Зведена таблиця показників екологічної безпеки

Показник	Розрахункові формули	Умовні позначення	Граничні значення показників
Коефіцієнт безпечності продукції (К _{бп})	$K_{бп} = \frac{П_{пс}}{П_{п}}$	П _{пс} – вартість сертифікованої продукції, грн П _п – обсяг промислової продукції, грн	1
Коефіцієнт «екологічного баласту» (К _{еб})	$K_{еб} = \frac{V_{утл}}{V_{вал}}$	V _{утл} – вартість утилізації, знешкодження, розміщення відходів виробництва, грн V _{вал} – валові витрати підприємства, грн	до зменшення
Коефіцієнт раціонального використання відходів (К _{рвв})	$K_{рвв} = \frac{V_{зв..в}}{V_{від}}$	V _{зв..в} – вартість зворотніх відходів за цінами повноцінної сировини, грн V _{від} – вартість відходів, грн	1
Рентабельність продукції із відходів	$K_{рв} = \frac{П_{рв}}{С} 100\%$	П _{рв} – прибуток від реалізації продукції виготовленої із відходів, грн С – собівартість виробництва продукції із відходів, грн	до зростання
Коефіцієнт забруднення середовища	$K_{з} = \frac{V_{ек.зб.}}{V_{вал}}$	V _{ек.зб.} – вартість екологічних зборів, грн V _{вал} – валові витрати підприємства, грн	до зменшення

Критеріальні межі екологічної безпеки можуть бути розподілені від 0 до 1 рівними частинами, де відповідно, абсолютна економічна безпека буде мати значення від 0 до 0,25, а критичне значення вище 0,75, із відповідним подальшим розподілом рейтингових балів.

7. Оцінювання рівня силової складової

Оцінювати силову складову запропоновано провести за нижченаведеними показниками:

- частка витрат на охорону підприємства в загальній структурі виробничих витрат (*К_{в.ох.}*):

- забезпеченість працівників підприємства службою охорони (*К_{об}*):

Чим вище значення даних показників, тим вище рівень силової складової економічної безпеки. Силова складова економічної безпеки підприємства має три рівні: високий, середній та низький. За допомогою методів математичної статистики нами досліджені та встановлені порогові значення рівнів силової безпеки, наведені в табл. 1.13.

Таблиця 1.13– Зведена таблиця показників силової безпеки

Показники	Рівень силової безпеки		
	Висока безпека	Середня безпека	Низька безпека
<i>Кв.ох.</i>	$Кв.ох. \geq 0,17$	$0,12 \leq Кв.ох. < 0,17$	$Кв.ох. < 0,12$
<i>Ксб</i>	$Ксб \geq 0,19$	$0,09 \leq Ксб < 0,19$	$Ксб < 0,09$

Якщо показник має високий рівень, то йому присвоюється значення 3, середній – 2, низький – 1. Застосовуючи формулу середньозваженості, визначають рівень силової безпеки за узагальненим коефіцієнтом.

8. Оцінювання рівня фінансової складової

Оцінювання фінансової складової рекомендовано провести за типами фінансової стійкості наведеної в табл. 1.14.

Таблиця 1.14 – Типи фінансової стійкості

Показники	Типи фінансової стійкості			
	абсолютна стійкість	нормальна стійкість	передкризовий стан	кризовий стан
$\Phi^B = B - Зп$	$\Phi^B \geq 0$	$\Phi^B < 0$	$\Phi^B < 0$	$\Phi^B < 0$
$\Phi^{ВД} = ВД - Зп$	$\Phi^{ВД} \geq 0$	$\Phi^{ВД} \geq 0$	$\Phi^{ВД} < 0$	$\Phi^{ВД} < 0$
$\Phi^{ЗК} = ЗК - Зп$	$\Phi^{ЗК} \geq 0$	$\Phi^{ЗК} \geq 0$	$\Phi^{ЗК} \geq 0$	$\Phi^{ЗК} < 0$

В основу розрахунків табл. 1.14 покладено наступні показники:

- наявність власних коштів (В) — визначається як різниця між власним капіталом та необоротними активами підприємства;

- наявність власних та довгострокових позикових коштів (ВД) — визначається збільшенням попереднього показника на суму довгострокових зобов'язань (ДЗ);

- наявність загальних коштів (ЗК) — визначається збільшенням попереднього показника на суму короткострокових кредитів банків (КК):

$Z_{п}$ – загальна вартість запасів;

- дефіцит власних коштів ($\Phi^{ВД} = ВД - Z_{п}$);

- дефіцит власних та довгострокових позикових коштів ($\Phi^{ЗК} = ЗК - Z_{п}$).

Рейтингування визначається на основі попередніх підходів.

9. Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства на основі сукупного критерію (СКЕБ) (подано в табл. 1.15).

Таблиця 1.15 – Розрахунок сукупного критерію економічної безпеки підприємства

Функціональна складова економічної безпеки	Значення часткових коефіцієнтів рівня економічної безпеки (K_i)	Коефіцієнт значущості (D_i)	Розрахунок
Фінансова			
Інтелектуальна			
Кадрова			
Техніко-технологічна			
Інноваційна			
Політико-правова			
Екологічна			
Силова			

Відповідно до методики розрахунку сукупного критерію (формула 1.11), приймають участь дві складові:

$$\text{СКЕБ} = \sum_{i=1} (K_i * D_i) \quad (1.11),$$

де K_i – значення часткового коефіцієнту рівні економічної безпеки за відповідною структурною складовою, що визначається на основі середньозважених значень рейтингових оцінок показників по кожні функціональні складові (як було описано вище);

D_i – коефіцієнт значущості окремої функціональної складової.

Коефіцієнт значущості визначається на основі експертного оцінювання та набуває значення від 1 до 0, причому $\sum_{i=0}^1 D_i$. Розподіл коефіцієнтів значущості за функціональними складовими здійснюється залежно від виду економічної діяльності підприємства, профілю діяльності, організаційно-правової форми, виокремлення витрат на підтримку функціонування підприємства за відповідним спрямуванням, тощо.

Визначений показник *СКЕБ* відповідно запропоновані методиці бажано розраховувати за декілька періодів, щоб відслідковувати тенденцію щодо зміни рівня економічної безпеки за окремим складовими та підприємством в цілому. Відповідно формувати тактичні та стратегічні інструменти щодо забезпечення належного рівня безпеки.

Практичне заняття 1.4

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Мета заняття: засвоїти основні підходи щодо імплементації служби безпеки підприємства, основні принципи та функції організації її роботи.

Ключові поняття: компетенції служби безпеки підприємства, регламент діяльності служби безпеки підприємства, статус надсистеми та підсистеми служби безпеки підприємства, структура підрозділу із економічної безпеки, компетенції співробітників структурного підрозділу із економічної безпеки підприємства.

1. Питання та завдання для самоконтролю:

- 1.1. Що визначають загальні компетентності служби безпеки підприємства?
- 1.2. В чому полягає відмінність між компетентностями служби безпеки, яка функціонує як надсистема та підсистема на підприємстві?
- 1.3. В чому полягають особливості виокремлення служби з економічної безпеки на підприємстві?
- 1.4. Яким вимогам мають бути висунуті до співробітників служби безпеки підприємства?
- 1.5. В чому полягають специфічні особливості нормативного формування Регламенту служби безпеки підприємства?
- 1.6. Які структурні елементи посадової інструкції співробітника служби безпеки підприємства можна виокремити?
- 1.7. В чому полягають особливості формування компетентностей служби економічної безпеки?
- 1.8. Які слід виокремити посади у штатному розпису, що становлять основу служби безпеки підприємства відповідно Національного класифікатора професій?
- 1.9. Якими показниками можна оцінити ефективність функціонування служби безпеки підприємства?
- 1.10. В чому полягають особливості функціонування державних та приватних безпекових служб?

2. Теоретичні завдання:

2.1. Складіть штатних розпис служби безпеки для підприємства що функціонує у сфері вироблення систем водовідведення.

2.2. Сформууйте специфічні компетентності служби безпеки підприємства як структурної елементу організації та надсистемного елементу структурної організації підприємства.

2.3. Узагальніть зміст та значення базових елементів системи захисту економічної безпеки підприємства відповідно до структури табл. 1.16.

Таблиця 1.16 – Формування відповідності елементів системи захисту підприємства

Елементи системи економічної безпеки підприємства	Значення елементів економічної безпеки підприємства

3. Розрахункові завдання:

3.1. Розрахуйте показник ефективності діяльності структурного підрозділу підприємства з економічної безпеки за минулий місяць, якщо підрозділу з економічної безпеки вдалося відвернути збитки на суму 980,0 тис. грн. Витрати підприємства на заходи на таке відвернення склали 56 тис. грн. У структурному підрозділі підприємства з економічної безпеки працюють начальник, два професіонали і один аналітик з фінансово-економічної безпеки. Їхні оклади становлять, відповідно, 12,0, 9,0 і 8,7 тис. грн. Щомісячні витрати на отримання необхідної інформації з різноманітних джерел становлять 40,0 тис грн., а витрати на амортизацію обладнання та утримання приміщень підрозділу — 7,5 тис. грн.

3.2. Визначте сумарні щорічні витрати на створення структурного підрозділу з економічної безпеки, якщо визначено, що коефіцієнт окупності капітальних витрат становить 0,16. При цьому, обладнання приміщень підрозділу становило 350 тис.

грн., на закупівлю програмного забезпечення пішло 180 тис. грн, амортизаційні відрахування здійснювались у розмірі 10 %, заробітна плата із відповідними відрахуваннями становила 165 тис. грн, а утримання приміщень 120 тис. грн.

3.3. Визначте величину поточних витрат на утримання структурного підрозділу з економічної безпеки, якщо сума амортизаційних відрахувань становить 17,5 тис. грн на місяць, в підрозділі наявні три посади із відповідними місячними окладами 25 тис. грн, 18 тис. грн та 12 тис. грн., сума оренди 1 м² в офісній будівлі становить 50 грн, а площа приміщення 25м².

Методичні вказівки до виконання розрахункових завдань:

Сумарні щорічні витрати та створення та утримання служби безпеки підприємства складають [1, с. 382]:

$$V = V_c \times K_{ок} + V_{п}, \quad (1.12)$$

де V – сумарна величина щорічних витрат на створення та утримання служби безпеки підприємства;

V_c – витрати на створення служби безпеки підприємства;

$V_{п}$ – поточні витрати (утримання) служби безпеки підприємства;

$K_{ок}$ – коефіцієнт окупності капітальних витрат (зазвичай його значення становить 0,16-0,2).

Витрати на створення можуть включати: обладнання приміщень для працівників структурного підрозділу з економічної безпеки; спеціальне обладнання для приміщення (приміщень) підрозділу; закупівлю техніки та програмних засобів для збору, аналізу та підготовки необхідної інформації; закупівлю спеціальних приладів, що дозволяють контролювати дії персоналу та несанкціоновані витоки інформації.

Поточні витрати на утримання служби безпеки можуть включати: заробітна плата з відрахуваннями працівників підрозділу; витрати на утримання приміщень підрозділу (освітлення, опалення, поточний ремонт тощо);

амортизаційні відрахування від вартості технічних засобів, які за- кріплені за підрозділом; витрати на придбання інформації (каталоги, ЗМІ, ресурси Інтер- нет тощо).

Оцінювання ефективність функціонування служби безпеки підприємства може здійснюватися на основі наступного співвідношення [1, с. 383]:

$$E\Phi_{сб} = \frac{B_{від}}{B_{п} + BЗБ_{від}}, \quad (1.13)$$

де $E\Phi_{сб}$ – ефективність діяльності структурного підрозділу служби безпеки підприємства;

$B_{від}$ – величина відвернених збитків за певний період;

$B_{п}$ – поточні витрати на утримання підрозділу служби безпеки;

$BЗБ_{від}$ – видатки бюджету забезпечення економічної безпеки, які витрачені на відвернення збитків.

4. Тестові завдання:

4.1. Система економічної безпеки підприємства це:

1. Структурований комплекс стратегічних, заходів, спрямованих на захист підприємства від зовнішніх і формування унікальних можливостей протистояння їм у майбутньому;
2. Структурований комплекс стратегічних, тактичних і оперативних заходів, спрямованих на захист підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз і формування унікальних можливостей протистояння їм у майбутньому;
3. комплекс стратегічних, тактичних і оперативних заходів, спрямованих на захист підприємства від внутрішніх загроз;
4. Комплекс заходів, який спрямований на стабільність економічного та фінансового розвитку на всіх стадіях діяльності підприємства.

4.2. Заходами щодо забезпечення безпеки на підприємстві є:

1. Формування позицій, іміджу суб'єкта;

2. Формування елементів захисту технології виробництва;
3. Формування оповіщення персоналу система;
4. Усі відповіді правильні.

4.3. Наслідком порушення причинно-наслідкового зв'язку при створенні структурного підрозділу підприємства з економічної безпеки є такі:

1. Нечіткість компетенції структурного підрозділу підприємства економічної безпеки, у тому числі роботи, які лише опосередковано пов'язані з економічною безпекою (наприклад, функції безпеки);
2. Упущення деяких важливих компетенцій структурного підрозділу;
3. Виконання структурним підрозділом невластивих йому видів робіт; спроба організувати діяльність і управління цим структурним підрозділом за аналогією з іншими структурними підрозділами підприємства;
4. Усі відповіді правильні.

4.4. Структурний підрозділ у порівнянні з системою економічної безпеки характеризується:

1. Відсутністю в організаційній структурі управління підприємством;
2. Чіткою визначеністю меж;
3. Полізістовим сприйняттям економічної безпеки підприємства;
4. Завжди високою об'єктивністю існування.

4.5. Витрати на створення системи економічної безпеки підприємства є:

1. Чітко визначеними;
2. Не можуть бути визначені;
3. Чітко не визначені;
4. Немає правильної відповіді.

4.6. Що із нижчезазначеного не є чинником імплементації підрозділу з економічної безпеки до організаційної структури?

1. Розмір підприємства;
2. Складність системи економічної безпеки підприємства;

3. Статус системи економічної безпеки підприємства у системі управління підприємством (надсистема або підсистема);

4. Рівень технологічного оснащення.

4.7. Перевагами системи економічної безпеки підприємства в статусі підсистеми є:

1. Порівняно незначні витрати на функціонування підприємства; простіші вимоги до інформаційного обміну; більш висока гнучкість;

2. Широке повноваження; можливість швидкого та прямого втручання в діяльності структурних підрозділів для нейтралізації загроз та ризиків в діяльності підприємства;

3. Прагнення абсолютизувати безпекозабезпечування діяльності за рахунок інших видів діяльності;

4. Немає правильної відповіді.

4.8. Недоліками системи економічної безпеки підприємства в статусі підсистеми є:

1. Порівняно незначні витрати на функціонування підприємства; простіші вимоги до інформаційного обміну; більш висока гнучкість;

2. Широке повноваження; можливість швидкого та прямого втручання в діяльності структурних підрозділів для нейтралізації загроз та ризиків в діяльності підприємства;

3. Прагнення абсолютизувати безпекозабезпечувань діяльність за рахунок інших видів діяльності;

4. Немає правильної відповіді.

4.9. Що з переліченого не входить до переліку основних завдань органів державного управління з безпеки у розвинених країнах:

1. Формування структурних підрозділів проведення політики у сфері економічної безпеки підприємництва за галузями та територіями;

2. Жорстке регулювання діяльності підприємств з метою захисту прав споживачів та забезпечення як національної безпеки, так і безпеки самих суб'єктів господарювання;
3. Здійснення систематичного моніторингу внутрішнього та зовнішнього ринків та розробка рекомендацій щодо заходів, спрямованих на зміцнення конкурентних позицій національних підприємств;
4. Підтримка підприємств, які починають свою діяльність шляхом створення фондів і механізмів фінансування різних етапів їх становлення.

4.10. Основним завданням планово-економічного відділу в забезпеченні економічної безпеки підприємства є:

1. Аналіз виконання планів-графіків ремонту і модернізації устаткування;
2. Аналіз рівня організації праці, використання робочого часу та витрат фонду заробітної плати;
3. Визначення ефективності витрат на забезпечення діяльності;
4. Дослідження фінансового стану і платоспроможності підприємства.

Практичне заняття 1.5 ОБ'ЄКТИ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Мета заняття: ознайомлення з організацією на підприємстві режимів та документального оформлення щодо захисту конфіденційної інформації.

Ключові поняття: *режими доступу до інформації, конфіденційна інформація, суб'єкти-власники та носії інформації, таємна інформація, комерційна таємниця, об'єкти комерційної таємниці, правові ознаки комерційної таємниці.*

1.1. Як в чинному законодавстві України трактується поняття «інформація»?

- 1.2. В чому полягає відмінність режимів доступу до інформації?
- 1.3. В чому полягає сутність поняття «конфіденційна інформація»?
- 1.4. Що не може бути віднесено до відомостей із статусом «конфіденційної інформації»?
- 1.5. Хто визначає режими доступу до конфіденційної інформації?
- 1.6. Які відомості належать до таємної інформації і хто виступає власником даної інформації?
- 1.7. Які відомості не підлягають обов'язковому наданню за офіційним запитом для ознайомлення?
- 1.8. Які ознаки комерційної таємниці можна виокремити?
- 1.9. які правові ознаки повинні мати відомості, щоб бути ідентифікованими як комерційна таємниця?
- 1.10. Хто на рівні підприємства визначає перелік відомостей, що можуть мати статус комерційної таємниці та хто здійснює його затвердження?

2. Теоретичні завдання:

- 2.1. Проаналізуйте законодавство різних країн та зробіть висновки щодо визначення статусу інформації із обмеженим доступом та комерціалізованого характеру.
- 2.2. Узагальніть основні складові комерційної інформації за функціонально-управлінською ознакою.
- 2.3. Поясніть та проілюструйте практики щодо формування змісту банківської таємниці.
- 2.4. Сформулюйте в табл. 1.17 основні змістовні відмінності понять, що характеризують економічну безпеку підприємства.

Таблиця 1.17 – Змістовні відмінності понятійного апарату економічної безпеки підприємства

Поняття	Зміст
Конфіденційна інформація Таємна інформація Комерційна таємниця	

2.5. На основі обраного для попередніх видів аналізу підприємства, складіть облікову картку інформації, що може становити статус комерційної таємниці підприємства.

2.6. Розробіть основні положення про дозвільну систему доступу співробітникам підприємства та представникам сторонніх організацій.

3. Тестові завдання:

3.1. Таємна інформація це:

1. Інформація, що містить відомості, які встановлюють державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі;
2. Інформація, що містить відомості, які встановлюють лише державну таємницю;
3. Відомості, які знаходяться у користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням;
4. Відомості, які можуть носити будь-яку інформацію професійного, ділового характеру.

3.2. Конфіденційна інформація - :

1. Інформація, що містить відомості, які встановлюють державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі;
2. Інформація, що містить відомості, які встановлюють лише державну таємницю;
3. Відомості, які знаходяться у користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням;

4. Відомості, які можуть носити будь-яку інформацію професійного, ділового характеру;

3.3 Комерційна таємниця -:

1. Відомості, які можуть бути віднесені до державної таємниці;
2. Відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства, що не є державними таємницями;
3. Відомості, які безпосередньо не пов'язані з виробничою діяльністю підприємства, але можуть нанести йому шкоди;
4. Відомості про конкурентні переваги підприємства;

3.4. Перелік відомостей, що належить до комерційної таємниці затверджує:

1. Відповідний орган державного регулювання;
2. Начальник служби безпеки підприємства;
3. Керівник підприємства;
4. Головний технолог підприємства.

3.5. Який із відділ не належить до організаційної структури служби безпеки підприємства, що займається охороною комерційної таємниці:

1. Відділ режиму та охорони, в складі сектору режиму та сектору охорони;
2. Спеціального відділу в складі сектору обробки секретної документації;
3. Інженерно-технічна група;
4. Контрольно-ревізійний відділ.

3.6. Які із типів відомостей не можуть становити комерційну таємницю:

1. Установчі документи;
2. Відомості про основних конкурентів;
3. Частка ринку;
4. Цінова політика підприємства.

3.7. Чи може суб'єкт підприємницької діяльності всю інформацією, якою володіє, зробити конфіденційною:

1. Може;
2. Не може;
3. Частково може;
4. Вся інформація, яка належить суб'єкту підприємництва, вже є конфіденційною.

3.8. За неправомірне збирання, розголошення або використання відомостей, що є комерційною таємницею, винні особи несуть:

1. Адміністративну або кримінальну відповідальність, встановлену законом;
2. Цивільну або кримінальну відповідальність, встановлену законом;
3. Адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність, встановлену законом;
4. Цивільну або кримінальну відповідальність, встановлену законом.

3.9. Які із положень не містить Інструкція про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави:

1. Приймання і облік документів;
2. Приймання і облік співробітників;
3. Розмноження та розсилання документів;
4. Формування виконаних документів у справі.

3.10. Банківська таємниця – це:

1. Інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам;
2. Інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта;
3. Інформація щодо взаємовідносин з банком чи третім особам;
4. Інформація щодо фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта.

Практичне заняття 1.6 ЕКОНОМІЧНІ ЗЛОЧИНИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета заняття: визначення ознак злочинів, які впливають на стан економічної безпеки підприємства та їх законодавче регулювання.

Ключові поняття: економічні злочини проти власності, крадіжка, грабіж, розбій, шахрайство вимагання, привласнення, заподіяння майнового збитку, службова особа, фіктивне банкрутство, фіктивне підприємництво.

1. Питання та завдання для самоконтролю:

- 1.1. Які основні ознаки складу злочину проти власності?
- 1.2. Які нормативно-правові документи регулюють злочини проти власності?
- 1.3. В чому полягає особливість злочинів, котрі скоєні службовими особами?
- 1.4. Які існують прояви фіктивного підприємництва?
- 1.5. Опишіть прояви злочинів у кредитно-фінансові та податковій сфері.
- 1.6. Як можуть проявляти себе злочини пов'язані із діяльністю на ринку?
- 1.7. Які злочини можуть бути пов'язані із процедурою банкрутства?
- 1.8. Які прояви шахрайства ви можете навести?
- 1.9. Наведіть найбільш поширені форми зловживання довірою.
- 1.10. У якому випадку підприємницька діяльність буде вважатись незаконною?

2. Теоретико-аналітичні завдання:

- 2.1. Заповніть таблицю на основі аналізу Кримінального кодексу України за статтями поданими у табл. 1.18.

Таблиця 1.18 – Аналіз злочинів, котрі впливають на економічну безпеку підприємства на основі Кримінального кодексу України

Стаття Кримінального кодексу	Вид злочину	Зміст	Санкції за недотримання норм та порядок відповідальності
185			
186			
187			
189			
190			
191			
193			
192			
193			
195			
196			
197			
364			
365			
366			
367			
368			
369			
370			

2.2. Сформулюйте основні ознаки злочинів, котрі впливають на економічну безпеку підприємства за функціональним критерієм.

2.3. Структуруйте типову схему процедури рейдерства суб'єкта господарювання.

2.4. Керівник філії банку Марчук від окремих громадян приймав начебто на депозит великі суми іноземної валюти з виплатою відсотків, удвічі більших, ніж за депозитними договорами виплачував банк. Договори оформлялися від імені банку, на них проставлялась печатка філії банку. Отримання грошей ніякими документами, крім договорів, не підтверджувалося, депозитні рахунки не відкривались. Отримані кошти Марчук надавав у кредит тіншовим структурам під більш високі відсотки, ніж виплачував «вкладникам». На кредитних договорах також проставлялася печатка банку. Усього від своєї діяльності Марчук протягом трьох років одержав дохід у сумі 600 тис. доларів США. Громадяни, які «вклали»

кошти на депозитні рахунки, і громадяни, які брали кошти в кредит, усвідомлювали, що кошти через касу філії банку не оприбутковувалися.

Дайте кримінально-правову оцінку діям Марчука.

2.5. Кузенко та Митний за вкраденими паспортами на ім'я їх власників зареєстрували кілька приватних підприємств, через які здійснювали незаконні конвертаційні операції. З легально діючими суб'єктами господарської діяльності від імені створених підприємств укладались удавані угоди на поставки товарів чи надання послуг, за якими такі суб'єкти перераховували безготівкові кошти на рахунки створених приватних підприємств, а взамін їх керівники отримували готівкові кошти в національній чи іноземній валюті. Безготівкові кошти за удаваними угодами перераховувалися на рахунки інших суб'єктів господарської діяльності, від яких Гришин і Федоров отримували готівкові кошти, отримані цими суб'єктами від незаконної реалізації контрабандно ввезених чи виготовлених підпільно товарів.

Дайте кримінально-правову оцінку дій Кузенко, Митного та їх клієнтів.

2.6. Без державної реєстрації як суб'єктів підприємницької діяльності реабілітолог з медичної установи Швець самостійно та систематично протягом п'яти років за місцем своєї роботи, або на квартирах клієнтів надав платні послуги масажу. В середньому тричі у тиждень, по вартості 750 грн за кожну процедуру.

Дайте кримінально-правову оцінку дій Швеця і Ніколаєва.

3. Тестові завдання:

3.1. Злочини проти власності включають:

1. Крадіжку, грабіж, розбій, шахрайство;
2. Недобросовісну конкуренцію, корупцію, маніпуляції з фінансовою звітністю;
3. Кіберзлочинність, корупцію, хуліганство;
4. Злочини в кредитно-фінансовій та податковій сферах.

3.2. Спрямованість корисливих злочинів:

1. Для порушення моральної стабільності працівників;
2. Для перевірки системи економічної безпеки;
3. Проти особи та економічної безпеки підприємства;
4. Проти розширення підприємства.

3.3. Що таке «кіберзлочинність»:

1. Економічний злочин, скоєний з використанням обчислювальної техніки та мережі Інтернет;
2. Фізичний злочин, скоєний з використанням обчислювальної техніки та мережі Інтернет;
3. Економічний злочин, скоєний з використанням мережі Інтернет і фізичним проникненням на територію підприємства;
4. Фізичний злочин, скоєний з використанням мережі Інтернет і фізичним проникненням на територію підприємства.

3.4. З яких країн походить кіберзлочинність:

1. США, Індія, росія, Канада, Україна;
2. Китай, Індонезія, Філіппіни, Японія, Південна Корея, Тайвань;
3. Австралія, Канада, Франція, Німеччина, Великобританія;
4. Гонконг, Індія, Нігерія, США, Україна.

3.5. Що вважається шахрайством:

1. Фіктивне підприємство;
2. Заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою;
3. Зловживання довірою керівництва;
4. Крадіжка активів.

3.6. Які найбільш властиві види зловживань в Україні:

1. Хабарництво та корупція;
2. Маніпуляція з фінансовою звітністю;
3. Торгівля інсайдерською інформацією;

4. Кіберзлочинність.

3.7. Яка сфера господарювання зазвичай піддається найбільшій кількості зловживань:

1. Промислове виробництво;
2. Страхування;
3. Сектор фінансових послуг;
4. Консультаційні послуги.

3.8. Які методи використовують для виявлення шахрайства:

1. Моніторинг наявності стабільного підключення до мережі Інтернет;
2. Аналіз правових змін;
3. Розпізнавання голосу;
4. Перевірка підозрілих операцій та проведення аудиту.

3.9. Свідоме доведення підприємства до банкрутства передбачає покарання у вигляді:

1. Заборони відкриття нових компаній;
2. Штрафу у розмірі 1000 неоподаткованих мінімумів або позбавлення волі строком на 10 років;
3. Штрафу від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або заборони займатися певною діяльністю на строк до трьох років;
- d) заборони відкриття нових компаній або штрафу від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3.10. Створення суб'єктів підприємницької діяльності з метою прикриття незаконної діяльності це:

1. Технічний злочин;
2. Фіктивне підприємництво;
3. Закономірна діяльність;
4. Фіктивне банкрутство.

Практичне заняття 1.7 ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета заняття: ознайомлення із основними методичними підходами щодо оцінювання стану та ефективності системи економічної безпеки підприємства, формування навиків їх застосування.

Ключові поняття: індикаторно-пороговий підхід, програмно-цільовий підхід, підхід на основі економічних ризиків, ресурсний підхід, комплексний підхід, матричний підхід.

1. Питання та завдання для самоконтролю:

- 1.1. Які основні підходи можна виокремити щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємства?
- 1.2. В чому полягає економічна сутність ресурсно-функціонального підходу?
- 1.3. Що виступає методичною особливістю індикаторно-порогового підходу?
- 1.4. Які основні методичні опції охоплює програмно-цільовий підхід?
- 1.5. В чому полягають відмінні ознаки застосування підходу заснованого на теорії економічних ризиків щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємства?
- 1.6. За якими методичними підходами до оцінювання рівня економічної безпеки визначається структура підприємства?
- 1.7. На основі якого методичного підходу може бути визначена ефективність системи економічної безпеки підприємства?
- 1.8. Який із методичних підходів може бути використаний щодо визначення напрямів розвитку менеджменту економічної безпеки підприємства?

1.9. У яких випадках більш доречно використовувати ресурсно-функціональний підхід, а у яких комплексний підхід щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємства?

1.10. Задля вирішення яких методичних завдань щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємства застосовується матричний підхід?

2. Теоретичні завдання:

2.1. Сформулюйте та обґрунтуйте основні критерії і параметри стану підприємства, який відповідає стабільні та безперебійні виробничі діяльності.

2.2. Сформулюйте та обґрунтуйте основні критерії і параметри стану підприємства, який відповідає фінансово-економічній стійкості.

2.3. Сформулюйте та обґрунтуйте основні критерії і параметри стану підприємства, який відповідає ефективності використання ресурсів.

2.4. Сформулюйте можливий перелік критеріїв для здійснення експертного оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

2.5. Визначте основні етапи здійснення оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

2.6. Виокреміть та обґрунтуйте на якому етапі оцінювання рівня економічної безпеки підприємства доцільно проводити факторний аналіз.

3. Розрахункові завдання:

3.1. Визначте сукупний критерій економічної безпеки підприємства, якщо часткові функціональні критерії за фінансовою складовою становить 630 тис. грн., за екологічною 75,3 тис. грн., за інтелектуально-кадровою 5,69 тис. грн. При цьому, питома вага значущості часткових функціональних критеріїв економічної безпеки розподілилась відповідним чином – 0,45; 0,35; 0,15.

3.2. Визначте ефективність здійснених заходів по підтриманню економічної безпеки підприємства за екологічною складовою, якщо витрати на усунення

негативних впливів становлять 1 тис. грн., а розмір реалізованої шкоди 3,1 тис. грн., а отриманий ефект 1,6 тис. грн.

3.3. Проаналізувати балансові та економічні показники запропонованих п'яти підприємств (в табл. 1.19 – 1.20) за показниками мінімального прибутку, економічної рентабельності, коефіцієнта комерційної маржі (КМ) та коефіцієнта трансформацій (КТ). Визначити зони функціонування кожного із підприємств та запропонувати стратегії подальшого функціонування на основі отриманих результатів.

Таблиця 1.19 – Вихідні дані для розрахунку мінімального прибутку діяльності підприємств

Показник	Підприємство				
	I	II	III	IV	V
Інфляція, %	19	19	19	19	19
Витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи, тис. грн.	17599	18317	11051	3133	1428
Амортизація, тис. грн.	21611	2961	12154	845	143
Прибуток за попередній період, тис. грн.	33341	13933	-11010	-1130	-1028

Таблиця 1.20 – Вихідні дані для розрахунку комерційної маржі та коефіцієнта трансформації

Підприємство	Показник, тис. грн.				
	Балансовий прибуток	Фінансові витрати по зобов'язанням	Валюта активу балансу	Розділ пасиву балансу III	Обсяг реалізації
I	33341	0	184730	0	703144
II	13933	1222	71358	4270	162354
III	0	12773	522894	57178	130942
IV	0	1415	34127	9248	74133
V	0	185	4892	599	21481

4. Тестові завдання:

4.1. Відповідно якому методичному підходу щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємства проводиться аналіз рівня та ефективності складових системи економічної безпеки:

1. Ресурсний;
2. Індикаторний;
3. Програмно-цільовий;
4. Експертний.

4.2. Який із методичних підходів щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємства дозволяє сформувати вектори безпекозабезпечувальної діяльності:

1. Програмно-цільовий;
2. Комплексний;
3. Індикаторний;
4. Матричний.

4.3. Основним підходом при оцінювання національної безпеки виступає:

1. Програмно-цільовий;
2. Комплексний;
3. Індикаторний;
4. Матричний.

4.4. Який із підходів здійснює виявлення тенденцій та перспектив системи економічної безпеки підприємства за певний період часу:

1. Ресурсно-функціональний;
2. Комплексний;
3. Статичний;
4. Динамічний.

4.5. Визначте фактори, котрі не визначають фінансово-економічну стійкість підприємства:

1. Коефіцієнт покриття;
2. Коефіцієнт трансформації;
3. Коефіцієнт швидкої ліквідності;
4. Коефіцієнт маневреності.

4.6. Якщо підприємство постійно мігрує із кластера в кластер щодо оцінюваного рівня економічної безпеки, то йому притаманна наступний вид поведінки:

1. Лише оперативне управління економічною безпекою підприємства;
2. Інколи оперативне управління економічною безпекою підприємства;
3. Лише протистояння внутрішнім загрозам підприємства.
4. Лише протистояння зовнішнім загрозам підприємства.

4.7. Для якого рівня економічної безпеки властивий більш значний прояв соціальних ефектів ніж комерційних щодо підтримки економічної безпеки підприємства:

1. Протистояння загрозам;
2. Здатність до адаптації;
3. Здатність до постійного розвитку;
4. Здатність до самофінансування.

4.8. які із коефіцієнтів не приймають участь в аналізі групування підприємств на класи за рівнем платоспроможності:

1. Рентабельність власного капіталу;
2. Коефіцієнт поточної ліквідності;
3. Коефіцієнт фінансової незалежності;
4. Коефіцієнт маневреності.

4.9. За умови абсолютної фінансової стійкості джерелами покриття витрат виступають:

1. Власні оборотні кошти;
2. Довгострокові кредити;
3. Короткострокові кредити;
4. Власні оборотні кошти, довгострокові та короткострокові кредити.

4.10. на основі якого із методичних підходів визначається, що підприємство знаходиться у кризовому стані, оскільки відбулось перевищення усіх порогових значень:

1. Факторний;
2. Індикаторний;
3. Програмно-цільовий;
4. Матричний.

Практичне заняття 1.8 ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕТОДИ НІВЕЛЮВАННЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета заняття: набуття практичних навиків щодо застосування заходів захисту економічної безпеки на основі згрупованих форм їх прояву та визначеного стану економічної безпеки підприємства.

Ключові поняття: державно-правові заходи, адміністративні заходи, режимні заходи, інструменти фізичної охорони, технічні засоби захисту, методи попереджувально-профілактичної роботи.

1. Питання та завдання для самоконтролю:

- 1.1. На що спрямовані державно-правовий інструментарій захисту підприємства?

- 1.2. Які цілі захисту безпеки підприємства реалізуються при застосуванні адміністративних інструментів?
- 1.3. На що спрямовані і ким організуються режимні заходи щодо безпеки підприємства?
- 1.4. Які нормативні документи щодо функціонування підприємства покладені в основу реалізації режимних заходів захисту підприємства?
- 1.5. Які можливі напрями застосування фізичної охорони на підприємстві?
- 1.6. В чому полягає функціональна складова застосування інструментарію технічних засобів захисту безпеки підприємства?
- 1.7. Яка доцільність проведення профілактично-попереджувальної роботи щодо задіяння методів захисту із персоналом підприємства?
- 1.8. В чому полягають основні завдання системи забезпечення захисту підприємництва в Україні?
- 1.9. Визначте, які існують основні та допоміжні способи захисту об'єктів підприємства, що використовуються службою безпеки?
- 1.10. Що є основними засадничими умовами організації безпеки підприємства?

2. Теоретико-аналітичні завдання:

- 2.1. наведіть практики найбільш яскравих проявів заподіяння шкоди в результаті здійснення промислового шпигунства.
- 2.2. Сформулюйте таблицю із виокремленням методів шпигунства та можливих інструментів його протидії.
- 2.3. Сформулюйте основний перелік якостей працівника, який має здійснювати фізичну охоронну діяльність на підприємстві.
- 2.4. Опишіть реалізацію інструментів захисту економічної безпеки підприємстві відповідно наданим способам у табл. 1.21.

Таблиця 1.21 – Співставлення способів та інструментів захисту об’єктів економічної безпеки підприємства

Способи захисту об’єктів економічної безпеки	Інструменти захисту
Юридичний захист	
Економічний захист	
Інформаційний захист	
Фізичний захист	
Технологічний захист	
Організаційний захист	
Соціально-психологічний захист	

2.5. Сформулюйте власне бачення щодо застосування та впровадження необхідних заходів безпеки підприємства при встановленні контролю за відвідувачами.

2.6. Сформулюйте власну відповідь щодо можливих інструментів та способів формування захисту та відповідальних осіб у разі виникання загроз поданих у табл.1.22.

Таблиця 1.22 – Фрагменти моделі загроз діяльності підприємства

Джерело загрози	Характер загрози	Можливий захист	Відповідальний за захист
Зовнішнє середовище	Пограбування складу		
Внутрішнє середовище	Привласнення коштів службовцями		
Внутрішнє середовище	Пожежа		
Зовнішнє середовище	Введення «вірусів» інформаційної системи		
Внутрішнє середовище	Розголошення комерційного плану підприємства		
Зовнішнє середовище	Викрадення службової особи керівництва підприємства		
Зовнішнє середовище	Отримання кредиту без забезпечення		

3. Тестові завдання:

3.1. Охорона законних прав фірми та її співробітників є предметом:

1. Економічного захисту;
2. Інформаційного захисту;
3. Юридичного захисту;
4. Організаційного захисту;

3.2. Кіберзлочин – це...

1. Це економічний злочин, скоєний із використанням обчислювальної техніки та мережі Інтернет;
2. Це протиправна дія, скоєна за допомогою використання електронних ресурсів;
3. Це злочин проти приватної власності;
4. Немає правильної відповіді.

3.3. Який підрозділ підприємств та організацій найбільше наражається на ризик кіберзлочинності?

1. Відділ маркетингу та продажів;
2. Відділ фінансів;
3. Юридичний відділ;
4. Підрозділи вертикалі операційної діяльності.

3.4. Що має розробити підприємство перш ніж пропонувати будь-які технічні рішення за системою інформаційної безпеки?

1. Тактика безпеки.
2. Стратегія безпеки.
3. Політика безпеки.
4. Модель безпеки.

3.5. Деталізований опис загальної мети системи безпеки підприємства – це...

1. Створення задач охорони об'єкта;
2. Формування цілей безпеки об'єкта;
3. Формування цілей збереження суб'єкта;

4. Створення задач охорони суб'єкта.

3.6. Структура вимог гарантії аналогічна структурі...

1. Функціональних вимог;
2. Технічних вимог;
3. Силових вимог;
4. Фінансових вимог.

3.7. Серед кроків побудови організаційної політики безпеки можна виділити наступні:

1. Внесення до опису об'єкта автоматизації структури цінності і проведення аналізу ризиків;
2. Визначення правил будь-якого процесу користування цим видом доступу до ресурсів об'єкта автоматизації, що мають цей ступінь цінності;
3. Внесення до опису об'єкта автоматизації правил будь-якого процесу користування ним;
4. Внесення до опису об'єкта автоматизації структури цінності і проведення аналізу ризиків та визначення правил будь-якого процесу користування цим видом доступу до ресурсів об'єкта автоматизації, що мають цей ступінь цінності.

3.8.. Що є першим кроком у побудові організаційної політики безпеки для об'єкта автоматизації:

1. Визначення функціональних вимог безпеки;
2. Формулювання цілей безпеки об'єкта;
3. Оцінка досягнутої безпеки;
4. Введення структури вартості та аналізу ризику в опис об'єкта автоматизації.

3.9. Яке призначення переліку вимог при побудові системи захисту інформації?

1. Для визначення функцій захисту;
2. Розробити логічну структуру системи;
3. Оцінити досягнуту безпеку;
4. Визначити вимоги безпеки інформаційного середовища.

3.10. Які етапи побудови організаційної політики безпеки можна виокремити:

1. Формулювання цілей безпеки об'єкта, визначення функціональних вимог безпеки, формування списку вимог;
2. Впровадження структури вартості та аналіз ризиків, визначення функціональних вимог безпеки, оцінка досягнутої безпеки;
3. Впровадження структури вартості та аналізу ризиків, визначення правил використання доступу до ресурсів, формулювання цілей безпеки об'єкта;
4. Визначення правил використання доступу до ресурсів, оцінка досягнутої безпеки, формулювання цілей безпеки об'єкта.

РОЗДІЛ 2

ВИМОГИ ДО ВИКОНАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТУ

2.1. Вимоги до виконання реферату

Метою виконання реферативної роботи з «Економічної безпеки підприємства» є набуття навичок для роботи із науковими та реферативними джерелами та співвіднесення накопиченої інформації із практикою діяльності обраного для аналізу підприємства.

Завдання написання реферату:

- вивчення стану обраної теми та її проблематики за науковими публікаціями;
- дослідження наявних практик у розрізі обраної тематики;
- надання прикладу прояву обраного напряму дослідження у розрізі аналізованого підприємства.

Написання реферату здійснюється у вигляді написання короткої творчої роботи на засадах проведення критичного аналізу наявних джерел, що засвідчує знання теоретичних положень та освоєння практичних навиків застосування набутих знань у практиці функціонування підприємств.

Оскільки написання реферату є творчим процесом, то для кожного студенту, що обрав дану дисципліну для вивчення, з'являється нагода для ретельного опанування питань пов'язаних із формування та виявлення інтересів щодо функціонування суб'єктів господарювання на ринку, суміжним із даним процесом формуванням загроз та засобів захисту.

Робота над рефератом передбачає проходження декількох етапів:

- 1) вибір теми, формування мети та завдань виконання реферату;
- 2) опрацювання літератури, складання плану реферативної роботи, виконання дослідження, формування обґрунтованих висновків щодо проведеного дослідження;

3) оформлення реферату відповідно встановлених вимог;

4) захист реферативної роботи протягом аудиторного практичного заняття.

Тема реферативної роботи обирається студентом із списку запропонованих тем відповідно до порядкового номеру прізвища студента за списком закріпленим у системі підтримки навчального процесу КПІ ім. І. Сікорського «Кампус».

Загальна структура реферативної роботи передбачає виокремлення наступних елементів: титульна сторінка, зміст, вступ (сформульовано основні сучасні проблеми, що є невирішеними відповідно обраної теми реферату та визначаються завдання, які ставить перед собою студент при вирішенні означеної мети роботи), основна частина (представлена розділами та підрозділами, котрі передбачають розкриття теми реферативної роботи), загальні висновки, список використаних джерел, додатки (за потреби). Основна частина має містити розділ (підрозділ), де обрана тема реферату розкривається на прикладі обраного для аналізу підприємства.

При виборі теми реферату та подальшої її розкриття слід утримуватись від компілювання робіт, що представлені у мережевому просторі, оскільки це є порушенням Положення про систему запобігання академічного плагіату та Кодексу честі КПІ ім. Ігоря Сікорського [4, 5].

2.2. Рекомендовані теми реферативної роботи

1. Організація протидії ризикам в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання (на прикладі).
2. Організація та управління майновою безпекою суб'єктів господарювання (на прикладі).
3. Механізми протидії протиправним поглинанням та захопленням підприємств як складові системи економічної безпеки суб'єктів господарювання (на прикладі).

4. Стратегічне управління системою забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності (на прикладі).
5. Організація системи економічної безпеки у інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання (на прикладі).
6. Організація системи безпеки суб'єктів господарювання у надзвичайних ситуаціях діяльності та у ситуаціях невизначеності (на прикладі).
7. Розробка стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства (на прикладі).
8. Фінансова розвідка в системі забезпечення стратегічного розвитку підприємства (на прикладі).
9. Бенчмаркінг як інструмент забезпечення фінансової безпеки підприємства (на прикладі).
10. Оцінка та підвищення стабільності функціонування суб'єктів господарювання на підставі критерію відповідності цілі (на прикладі).
11. Розробка системи запобігання кризового стану суб'єктів господарювання, яка базується на сценаріях розвитку подій та їх прогнозуванні з використанням трендів (на прикладі).
12. Інноваційні технології забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності (на прикладі).
13. Організаційно-правові основи протидії недобросовісної конкуренції в системі економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності (на прикладі).
14. Моделювання систем економічної безпеки суб'єктів господарювання (на прикладі).
15. Механізм забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності (на прикладі).
16. Механізми протидії зовнішнім загрозам економічній безпеці суб'єктів господарювання (на прикладі).
17. Технології попередження внутрішніх загроз економічній безпеці суб'єктів господарської діяльності (на прикладі).

18. Організація системи забезпечення надійності персоналу суб'єктів господарської діяльності (на прикладі).
19. Ефективність використання інформаційних технологій при забезпеченні фінансово-економічної безпеки підприємств (на прикладі).
20. Моніторинг загроз фінансово-економічної безпеки функціонування підприємства та методи їх запобігання (на прикладі).
21. Комплексна система забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств (на прикладі).
22. Управління системою економічної безпеки підприємства в умовах недобросовісної конкуренції (на прикладі).
23. Організація системи забезпечення інформаційної безпеки підприємства (на прикладі).
24. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансово-економічної безпеки діяльності підприємства (на прикладі).
25. Інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства (на прикладі).
26. Організація захисту комерційної таємниці на підприємстві (на прикладі).
27. Організація забезпечення безпеки комерційної діяльності підприємства (на прикладі).
28. Управління системою забезпечення особистої безпеки керівників (на прикладі).
29. Методи оцінки зовнішніх загроз економічної безпеки підприємства (на прикладі).
30. Організаційно – правове забезпечення захисту комерційної таємниці як складової фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності (на прикладі).

2.3. Рекомендовані матеріали та джерела для написання реферату

1. Гавловська Н. І. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств: оцінювання, моделювання, механізм забезпечення : монографія. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2016. 480 с.
2. Данілова, Е. І. Концепція системного підходу до управління економічною безпекою підприємства: монографія. Європейська наукова платформа, 2020 <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/monograph/article/view/danilova.kontseptsiia2020/1859>.
3. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз: колективна монографія: О. А.Б урбело, С. К. Рамазанова, О. М. Заєць, Т. С. Гудіма, О. М. Кузьменко. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 285 с.
4. Економічна безпека підприємництва в Україні : монографія / Г. В. Ситник, Г. В. Блакита, Н. М. Гуляєва та ін. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. – 284 с.
5. Івченко Є. А. Трансформації системи економічної безпеки підприємства: монографія. Сєверодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. 420 с.
6. Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства: монографія. Харків : Мачулін, 2016. 504 с.
7. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств: монографія / С.М. Лаптев, В.Г. Алькема, В.С. Сідак, М.І. Копитко; за ред. Копитко М.І. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2017. 508 с.
8. Мельник С.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: «Растр-7», 2020. 384 с.
9. П'ятницька Г. Т., Федулова І. В. Фінансова безпека країни та підприємства: визначення, взаємозв'язок і ризику забезпечення. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
10. Панченко, В.А. Управління інформаційною безпекою держави та підприємств: правові та організаційні аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 1(21)

- C. 103-109. URL:
<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38493/1/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>.
11. Розвиток бізнес-середовища в Україні: окремі аспекти правового забезпечення: монографія / за ред. О. О. Дмитрик, К. О. Токаревої. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2019. 203 с.
12. Смірнов О.Г. Правова охорона комерційної таємниці та ноу-хау: деякі проблемні аспекти. *Юридичний вісник*. 2022. № 3 (64). С. 138 – 145.
13. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Теоретичні та прикладні аспекти організації рейдерської діяльності як ключова загроза забезпеченню силової складової економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8392>.
14. Шмалій Л.В. Економічна безпека підприємства: сучасні проблеми забезпечення. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2019. № 1 (27). URL: <http://journals.dut.edu.ua/index.php/emb/article/view/2095>.

2.4. Вимоги до оформлення реферату

Виконання відповіді на реферативне питання має становити 15-20 сторінок А4. Робота повинна бути виконана і оформлена з дотриманням усіх технічних вимог до наукових робіт, викладених у ДСТУ 3008-015 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання».

Текст роботи має бути виконаний за допомогою комп'ютерної техніки на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм).

Текст роботи друкують на одному боці аркуша, залишаючи поля таких розмірів: ліве – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм. Використовується шрифт – Times New Roman 14, міжрядковий інтервал – 1,5.

Титульний аркуш включається до загальної нумерації, але номер сторінки не проставляється. Форм титульного аркушу наведена у Додатку А.

За титульним аркушем розміщують зміст роботи, який повинен містити назви всіх розділів і підрозділів роботи та номери їх початкових сторінок. Кожна частина роботи повинна мати заголовок відповідно до змісту роботи. Відстань між заголовком та текстом дорівнює одному інтервалу основного тексту.

Сторінки роботи нумеруються арабськими цифрами у правому нижньому куті. Нумерація розділів, підрозділів, пунктів, рисунків, таблиць, формул і т. п. подається арабськими цифрами без знаку №.

Ілюстративний матеріал (таблиці, схеми, діаграми тощо) нумеруються послідовно і розміщуються після першого згадування про нього в тексті, або на наступній сторінці і позначаються словом «Рис.», «Таблиця». Їх слід нумерувати послідовно. Ілюстративний матеріал, розміщений на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок. Номер рисунків та його назву розміщують під рисунком. Нумерацію рисунків і таблиць наводять арабськими цифрами без знаку №.

Таблиці позначають словом «Таблиця» і нумерують послідовно в межах роботи. Слово «Таблиця» друкують курсивом розміщують у правому верхньому куті сторінки. Назва таблиці друкується напівжирним і розміщується нижче по центру сторінки. У кожній таблиці заголовки граф повинні починатися з великих літер, підзаголовки - з маленьких, якщо вони становлять одне ціле із заголовком, або з великої літери, якщо вони мають самостійне значення без виділення напівжирним.

У таблиці обов'язково мають бути зазначені одиниці виміру відповідно до стандартів. Числові величини повинні мати однакову розмірність (кількість знаків після коми). Таблицю з великою кількістю рядків можна перенести на іншу сторінку, при цьому не повторюючи назву, а вказуючи «Продовження табл. ...».

Графіки, діаграми, схеми тощо позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах роботи та позначаються напівжирним. Посилання на ілюстрації вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад, «Рис. 2». Номер рисунка, його назва і пояснювальні підписи до нього розміщують під ілюстрацією.

Формули. Формули нумеруються послідовно за текстом роботи; номер наводять у круглих дужках на одному рядку з формулою та розміщують у кінці рядка; пояснення значень символів, числових коефіцієнтів розміщують безпосередньо під формулою у тій послідовності, в якій вони наведені у формулі, кожне з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова «де» із двокрапкою. Формули слід розміщати у тексті на окремому рядку, залишаючи вище і нижче не менше одного вільного рядка. Переносити формули чи рівняння на наступний рядок допускається тільки на знаках виконуваних операцій, повторюючи знак операції на початку наступного рядка. Коли переносяться формули чи рівняння на знаку операції множення, застосовують знак “х”. Формули, що йдуть одна за одною й не розділені текстом, відокремлюють комою.

Посилання на використані в роботі джерела (цитати, таблиці, схеми, рисунки тощо) наводяться одразу після їх закінчення у квадратних дужках. Наприклад, [5, с. 17] означає: 5 - порядковий номер джерела у списку літератури, с. 17 - відповідну сторінку джерела. Також допускається можливість оформлення виноска внизу сторінки в яких вказується прізвище та ініціали автора, назва джерела, видавництво, рік видання і сторінка.

Список використаних джерел Список літератури слід розміщувати одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті чи в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків, у хронологічному порядку.

Відомості про книги обов'язково мають містити прізвище та ініціали автора, заголовок, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок; відомості про журнальні або газетні статті - прізвище, ініціали автора, заголовок, назву періодичного видання, серію, рік випуску, номер видання, сторінки.

Посилання та список літератури оформлюються згідно Національного стандарту України «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. ДСТУ 8302:2015» [6].

Слід звернути увагу на те, що у списку використаних джерел наукові праці записують тією мовою, якою вони видані.

На додатки, які містяться у роботі, мають бути посилання у текстовій частині роботи. Додаток повинен мати заголовок, надрукований у верхній частині сторінки з великої літери симетрично тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком з великої літери друкується слово «Додаток» і літера, що позначає додаток. Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад, додаток А, додаток Б і т. д.

Додатки повинні мати спільну з рештою роботи наскрізну нумерацію сторінок.

Ілюстрації, таблиці, формули та рівняння, що є у тексті додатків, слід нумерувати в межах кожного додатка, наприклад:

рисунок Г.3 – третій рисунок додатка Г;

таблиця А.2 – друга таблиця додатка А;

формула (А.1) – перша формула додатка А.

Якщо в додатку одна ілюстрація, одна таблиця, одна формула, одне рівняння, їх нумерують, наприклад, рисунок А.1, таблиця А.1, формула В.1 відповідно до правил оформлення, зазначених вище.

2.5. Порядок захисту реферату

Підготовлена робота надається викладачу для перевірки не пізніше як за два тижні до початку залікової сесії.

Захист роботи проводиться за графіком, затвердженим навчальним планом. Без захисту реферативної роботи студент не допускається до здачі заліку.

Захист реферату може відбуватись в дистанційному режимі, відповідно до діючих внутрішніх розпоряджень університету. Захист реферату – проводиться за допомогою інтерактивних технологій та хмарних сервісів. Співпраця із викладачем дисципліни може відбуватись у синхронному та асинхронному режимах. Перевага у використанні асинхронного режиму може бути надана під час написання реферативної роботи, тоді як її захист, повинен відбуватись у синхронному режимі.

2.6. Рейтингова система оцінювання реферату

Загальна рейтингова оцінка реферату становить 40 балів, котрі розподіляються на дві частини:

У процесі визначення оцінки випускної роботи враховуються наступні показники:

- 1) якість роботи: логічність розкриття обраної теми дослідження, повнота відображення визначених завдань реферату, практична адаптація отриманих
- 2) якість захисту роботи: уміння стисло, послідовно, чітко викласти сутність і результати, загальний рівень підготовки студента, наочність роздаткового матеріалу, володіння культурою презентації реферату.

Оцінювання якості роботи: 30 балів

- «відмінно» — творчо виконана робота 30-25 балів;
- «добре» – роботу виконано з незначними – 24-19 балів;
- «задовільно» – роботу виконано з певними помилками – 18-12 бали;
- «незадовільно» – роботу не зараховано (завдання не виконане або є грубі помилки) - меншу 11 балів.

Захист реферативної роботи: 10 балів.

- вміння стисло та грамотно доносити результати дослідження – максимум 3;
- аргументування та захист поданих гіпотез і результатів – максимум 4;
- культура наукового мовлення – максимум 3.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Економічна безпека підприємства: підручник / за ред. А. М. Дідик. Львів: ТзОВ «Видавнича група «Бухгалтер України», 2019. 624 с.
2. Економічна безпека підприємства: підручник / [Ортинський В.Л., Керницький І.С., Живко З.Б., Керницька М.І., Гук О.В., Шимечко Г.І., Живко М.О]. Київ, Алерта, 2011. 704 с.
3. Освітньо-професійна програма «Економіка і бізнес» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». URL: https://keip.kpi.ua/wp-content/uploads/2023/03/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D0%95%D0%91_%D0%9E%D0%9F%D0%9F_%D0%B1%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%80_2022.pdf.
4. Положення про систему запобігання академічного плагіату в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». URL: https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/downloads/Pologen_pro_plagiat.pdf.
5. Кодекс честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». URL: <https://kpi.ua/code>.
6. ДСТУ 3008:2015 Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання / Нац. стандарт України. Вид. оф. URL: <https://metrology.com.ua/ntd/skachat-dstu-gost-gost-r/gost/dstu-3008-2015/> (дата звернення: 12.12.2020).

ДОДАТОК А

Титульний аркуш реферату

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ «КИЇВСЬКИЙ
ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»****Факультет менеджменту і маркетингу***Кафедра економіки і підприємництва***РЕФЕРАТ**

із кредитного модуля «Економічна безпека підприємства»
студента першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 051 «Економіка»
освітньо-професійної програми «Економіка і бізнес»

Виконав студент ____ курсу, групи _____ (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

На тему _____

Перевірив

Ім'я ПРІЗВИЩЕ

Оцінка:

за шкалою ECTS _____

КИЇВ – 20__р.